

מים זכים

זורשי רשומות אמרו 'אין מים אלא תורה'
שנאמר 'הוי כל צמא לכו למים' (ב"ק פב).

פורים

- ב -

דהנה קיי"ל בשו"ע (או"ח סי' קח, א) 'טעה או נאנס ולא התפלל שחרית, מתפלל מנחה שתיים, הראשונה מנחה והשנייה לתשלומין', וכתב ע"ז המשני"ב (סי' קה) וז"ל, 'מתפלל מנחה שתיים - ואין די שיכוין לשמוע מש"ץ, ולצאת בה בשביל עצמו לתשלומין, בין עבור ערבית או שחרית, דלא תיקנו שיצא בחזרת הש"ץ, אלא דווקא מי שאינו בקי'.

'ומ"מ בדיעבד' יצא, אם היה זה בשביל השלמת תפילת ערבית, ואע"ג דבסי' קכ"ד קיי"ל, דאפי' בדיעבד אין בקי יוצא בחזרת הש"ץ, מ"מ בזה שהיא לתשלומין בשביל תפילת ערבית שהיא רשות, קילא', עכ"ל.

- ג -

הרי לן להדיא, שכל הטעם שאין לצאת בחזרת הש"ץ של שחרית, יד"ח תשלומין של ערבית, (וכן שאין לצאת בחזרת הש"ץ של מנחה, יד"ח תשלומין של שחרית), זהו רק משום הא דקיי"ל, דאין הבקי יוצא בחזרת הש"ץ, - אך בזקן או חולה שאינו יכול להתפלל, שנחשב כאינו בקי, הרי מבואר להדיא, שיכול שפיר לצאת בחזרת הש"ץ של שחרית, יד"ח תשלומין של ערבית.

ומעתה צ"ע טובא, מאי שנא הא דמצינו, דהאינו בקי יכול לצאת בחזרת הש"ץ של שחרית, יד"ח תשלומין של ערבית, מהא דסי"ל למרן שליט"א, דהזקן והחולה אינם יכולים לצאת יד"ח תפילת ערבית, ע"י שמיעת חזרת הש"ץ של תפילת מנחה, לאחר פלג המנחה וכנ"ל, וצ"ע מאי שנא הא מהא.

- ד -

והנה ידועה חקירת העולם, בגדר הא דקיי"ל, דטעה ולא התפלל מנחה, מתפלל ערבית שתיים, - דיש לחקור האם לתפילת התשלומין, יש שם של תפילת 'ערבית', כיון שכעת זמן תפילת ערבית, והתפילת ערבית שמתפלל פעם נוספת, היא תשלומין על תפילת המנחה שחיסר, - או"י דלתפילה הנוספת שמתפלל, אין שם של תפילת 'ערבית', אלא יש לה שם של תפילת 'תשלומין למנחה'.

והעולם מבאר, דבזה נחלקו הרש"ש והצל"ח, דהרש"ש (ברכות ריש פרק ד) כתב וז"ל, 'טעה ולא התפלל מנחה, מתפלל בערבית ב', - נ"ל דתפילת התשלומין אינה אלא רשות, דלא עדיפא מתפילת שעתיה... עכ"ל, והעולם מבאר דסי"ל להרש"ש, דלתפילת התשלומין יש שם של תפילת 'ערבית', ולכן תפילת התשלומין היא רשות כמו תפילת 'ערבית', - וע"ע בדרישה (או"ח סי' תכב, ב) שכתב להדיא, דתפילת התשלומין היא בתורת 'ערבית', ושם 'ערבית' עליה, ולא שם 'מנחה', עיי"ש.

אמנם מדברי הצ"ח (שם, בד"ה עוד נסתפקתי) משמע, דתפילת התשלומין על מנחה היא חובה, וחובה יותר חמור, מחיובא דתפילת ערבית דהוא רשות עיי"ש, וכע"ז כתב ג"כ הפמ"ג (משב"ז סו"ס ככו), והעולם מבאר דסי"ל להפמ"ג והצל"ח, דלתפילת התשלומין יש שם של תפילת 'תשלומין למנחה', ולכן תפילת התשלומין היא חובה, כמו תפילת המנחה שחיסר, - וכבר הירבו לפלפל ולהוכיח מדברי הראשונים והאחרונים לכאן ולכאן, ואכמ"ל.

הנה יש לדון, בבו עיר שלא קרא את המגילה של יום י"ד מייד לאחר שחרית, והוא עומד כעת לקרוא את המגילה לאחר פלג המנחה של יום י"ד.

וכעת יש לדון, האם הוא יכול להוציא כעת בקריאת המגילה, את חבריו שהוא בן כרד, והוא רוצה לצאת בזה כעת (לאחר פלג המנחה של יום י"ד) יד"ח קריאת המגילה של ליל ט"ו שהוא מחוייב בה, - [לדעת השו"ע (או"ח סי' תרצב, ד) שבשעת הדחק יכול לקרוא מפלג המנחה, - ולהלכה למעשה ע"י במש"כ המשנ"ב שם].

או"י דהבן כרד אינו יכול לצאת יד"ח קריאת ליל ט"ו, בקריאתו של הבן עיר, שקורא כעת את קריאת המגילה דיום י"ד.

והנה בספר 'מקראי קודש' (פורים סי' טו) הובא מכת"י של מרן הגר"צ פראנק זצ"ל בזה"ל, 'וחתן בני נסתפק, אם בן עיר יכול להוציא בן כרד ידי חובתו, בקריאת המגילה של לילה, בארבעה עשר אחר פלג המנחה, הואיל והבן עיר הוא בר חיובא בקריאת המגילה ביום'.

'או מכיון שלענין קריאת המגילה של לילה אינו בר חיובא, אינו יכול להוציא, מכיון ששני סוגי חיובים הם, זה לקריאת המגילה של יום, וזה לקריאת המגילה של לילה'.

'ולכאורה יש ללמוד דבר זה, ממה שנתבאר במקום אחר, בענין אם הקורא בתורה בשבת פרשת 'כי תצא', יכול להוציא למי שלא יצא ידי חובה בפרשת זכור, אבל בנידון דידן גרע יותר, הואיל דלגבי קריאת המגילה של לילה, אין הבן עיר נחשב לבר חיובא' עכ"ל.

ויש לפלפל טובא בזה, וכדלהלן.

- א -

דהנה בנידון דומה לזה יש לדון, גבי זקן או חולה שאינו יכול להתפלל בעצמו, ולכן רגיל לצאת יד"ח תפילת שחרית ומנחה, ע"י חזרת הש"ץ, - אך בערבית הרי אין חזרת הש"ץ, ואם ירצה לצאת יד"ח תפילת ערבית, ע"י שישמע את תפילת חבריו, הרי הוא נכנס בזה למחלי השו"ע והרמ"א (או"ח סי' תקצד), ולדעת השו"ע שם, היחיד אינו יכול להוציא את חבריו בתפילה, אפי' כשאנו בקי, וע"ע במשנ"ב (סי' קכד, א), ואכמ"ל.

ומעתה יל"ע, האם יכולים הזקן והחולה לנהוג כך: שמזמן מנחה גדולה עד קודם לפלג המנחה, יצאו יד"ח תפילת מנחה, ע"י שמיעת חזרת הש"ץ, - ולאחר פלג המנחה, יכוונו לצאת יד"ח תפילת ערבית, ע"י שמיעת חזרת הש"ץ, של מניין אחר שמתפללים כעת מנחה, - וכעת יל"ע האם אפשר לנהוג כך, או"י דאינם יכולים לצאת יד"ח תפילת 'ערבית', ע"י חזרת הש"ץ של תפילת 'מנחה'.

ושאלתי את הנ"ל קמ"י דמרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, והשיב שא"א לצאת יד"ח תפילת 'ערבית', ע"י חזרת הש"ץ של תפילת 'מנחה'.

אמנם לכאן יל"ע טובא בזה, וכדלהלן.

והנה אי נימא כהצד הא', שכאשר צריך להתפלל ערבית שתיים, לתפילת התשלומין יש שם של תפילת 'ערבית', אי"כ לכאוי יש ליישב את מה שהקשינו לעיל, דמאי שנא הא דמצנינו, דהאינו בקי יכול לצאת בחזרת השי"ץ של שחרית, ידי"ח תשלומין של ערבית, ומאי שנא מהא דסי"ל למרן שליט"א, דהזקן והחולה אינם יכולים לצאת ידי"ח תפילת ערבית, עיי' שמיעת חזרת השי"ץ של תפילת מנחה, לאחר פלג המנחה וכנ"ל, והקשינו דצליע מאי שנא הא מהא.

ומעתה להצד האי הנ"ל י"ל דלקי"מ, כיון דכאשר צריך להתפלל שחרית שתיים, בכדי להשלים את תפילת הערבית שחיסר, הרי גם לתפילת התשלומין יש שם של תפילת 'שחרית' וכנ"ל, ואי"כ מבואר שפיר, שמי שאינו בקי, יכול לצאת מהשי"ץ, ידי"ח תפילת התשלומין על תפילת הערבית שחיסר, כיון שהשי"ץ מתפלל 'שחרית', וגם האינו בקי יוצא ע"י, ידי"ח תפילת 'שחרית' פעם נוספת לתשלומין.

ומשא"כ בנידון הזקן והחולה הנ"ל, שי"ל דאינם יכולים לצאת ידי"ח תפילת ערבית, עיי' שמיעת חזרת השי"ץ של תפילת מנחה, לאחר פלג המנחה וכנ"ל, כיון דהשי"ץ הרי מתפלל 'מנחה', ולכן הם אינם יכולים לצאת בזה ידי"ח 'ערבית', ולפי"ז החילוק בין הנידונים מבואר שפיר, - [אמנם להצד הבי' בחקירה הנ"ל, אכתי צליע מאי שנא הא מהא, וכדלהלן].

אמנם יש לדחות את התירוץ הנ"ל, משום **דמקור הדין שהעלינו מהמשנ"ב הנ"ל** (שכאשר מי שאינו בקי טעה, ולא התפלל תפילה אחת, והוא חייב בתפילת תשלומין, הרי הוא יכול לצאת את תפילת התשלומין עיי' חזרת השי"ץ, ואעי"פ שהשי"ץ עומד בתפילה 'פלוגתית', והוא רוצה לצאת מהשי"ץ ידי"ח תפילת תשלומין לתפילה שחיסר, מ"מ יכול שפיר לצאת מהשי"ץ), **הוא מה'ברכי יוסף'** (עיי' בשעה"צ שם).

וב'ברכי יוסף' כבר עמד על הנקודה הנ"ל, דלכאוי צליע כיצד הוא יכול, בזמן שהשי"ץ מכוין לתפילת שחרית, לצאת עיי' ידי"ח תפילת תשלומין לערבית וכנ"ל, וכתב בזה הברכ"י וז"ל, **'ובשגם לחלק יצאת, שהשי"ץ מכוין לתפילת שחרית, ואיהו מכוין לערבית, - לית לן בה, כיון שהברכות כי הדדי נינהו...'** עכ"ל עיי"ש, (וגם בשע"ת שצויין בשעה"צ שם, הביא את דברי הברכ"י הנ"ל).

ומבואר לן להדיא, שהברכ"י ס"ל כהצד הבי' בחקירה הנ"ל, שכאשר מתפלל שחרית שתיים, השם של התפילה השנייה, הוא תפילת 'תשלומין לערבית', (ואין לה שם של 'שחרית'), ולכן הקשה כנ"ל, - ותירץ דלא איכפת לן בזה שהשי"ץ מכוין לשחרית, והוא מכוין לערבית, כיון שהברכות כי הדדי נינהו וכנ"ל.

ומעתה שוב חוזרת הקושיא שהקשינו לעיל, דצליע מאי שנא הא דמצנינו, דהאינו בקי יכול לצאת בחזרת השי"ץ של שחרית, ידי"ח תשלומין של 'ערבית', ואעי"פ **שלתשלומין יש שם של 'תשלומין לערבית'**, מהא דסי"ל למרן הגר"ח"ק שליט"א, דהזקן והחולה אינם יכולים לצאת ידי"ח תפילת ערבית, עיי' שמיעת חזרת השי"ץ של תפילת מנחה, לאחר פלג המנחה וכנ"ל, והקשינו דצליע מאי שנא הא מהא.

והנה באמת שאלתי את הקושיא הנ"ל, קמי' מרן שליט"א, דמאי שנא הא מהא, והשיב מרן שליט"א, דהזקן והחולה אינם יכולים לצאת ידי"ח תפילת ערבית, עיי' שמיעת חזרת השי"ץ של תפילת מנחה, לאחר פלג המנחה, משום דהרי זה תרתי דסתרי.

והיינו, דכאשר הזקן והחולה רוצים להתפלל ערבית מפלג המנחה, הרי הם נוקטים בזה דכעת לילה, ואי"כ לפי הצד שכעת לילה, הרי אי"כ כעת להתפלל מנחה, ונמצא **דלאותו צד שכעת לילה, הרי אין לתפילת השי"ץ, שם של חזרת השי"ץ של מנחה, וגם אין לתפילתו שם תפילה כלל**, (ולאוותו צד י"ל, דתפילת השי"ץ חשיבא כתפילה לבטלה), ולכן אינם יכולים לצאת מהשי"ץ, ידי"ח תפילת 'ערבית', כיון דהויה תרתי דסתרי.

ומשא"כ כאשר האינו בקי לא התפלל 'ערבית', וחייב

לאחר תפילת 'שחרית', להתפלל תפילת תשלומין על 'ערבית', דהתם שפיר יכול לצאת ידי"ח תפילת התשלומין, עיי' חזרת השי"ץ של 'שחרית', וכמו דכתב הברכ"י הנ"ל, דהברכות כי הדדי נינהו, - ואין בזה משום תרתי דסתרי, כיון דגם האינו בקי נוקט, שכעת באמת זמן תפילת שחרית, ומ"מ קיי"ל דבזמן תפילת שחרית, אפשר להתפלל תפילת תשלומין של 'ערבית', ונפלא.

ועתה נשוב למה שהבאנו לעיל, שמרן הגר"צ"פ פראנק זצ"ל כתב בזה"ל, **'וחתן בני נסתפק, אם בן עיר יכול להוציא בן כרך ידי חובתו, בקריאת המגילה של לילה, בארבעה עשר אחר פלג המנחה, הואיל והבן עיר הוא בר חיובא בקריאת המגילה ביום, - או מכיון שלעניין קריאת המגילה של לילה אינו בר חיובא, אינו יכול להוציאו, מכיון ששני סוגי חיובים הם, זה לקריאת המגילה של יום, וזה לקריאת המגילה של לילה.'**

והנה לפי דברי מרן שליט"א הנ"ל, דאי"כ לצאת ידי"ח תפילת ערבית, עיי' חזרת השי"ץ של מנחה, משום דהוי תרתי דסתרי, אי"כ לכאוי הי"ה נמי, דבן כרך אינו יכול לצאת ידי"ח קריאת המגילה דלילה, עיי' קריאת המגילה שקורא הבן עיר לאחר פלג המנחה בי"ד, כיון שבכדי לצאת ידי"ח מקרא מגילה לאחר פלג המנחה בי"ד, הרי הבן כרך צריך לנקוט שכעת כבר לילה.

ואם ינקוט שכעת לילה, הרי לצד זה, קריאתו של הבן עיר, הרי היא קריאה של מי שאינו בר חיובא, ואי"כ לצאת ידי"ח, עיי' קריאת מי שאינו בר"ח, ולכן לכאוי י"ל, **דאינו יכול לצאת בקריאתו, משום דהוי תרתי דסתרי וכנ"ל.**

ועי'ע בשו"ת **מנחת יצחק** (ח"ט סי' סו) שגי"כ נטה לומר, דבן כרך אינו יכול לצאת ידי"ח קריאת המגילה דלילה, עיי' קריאת המגילה שקורא הבן עיר לאחר פלג המנחה בי"ד, כיון דהוי תרתי דסתרי וכנ"ל, - וכן כתב הגר"י"א הלוי דינר שליט"א (מים חיים, גליון 333), בשם מרן הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל, דהוי תרתי דסתרי וכנ"ל.

והנה מדברי מרן הגר"צ"פ פראנק זצ"ל הנ"ל לכאוי נראה, דמאיה טעם שהוא, לא הי' אכפת לי בזה דהוי תרתי דסתרי, - וכל הצדדים שהביא להסתפק בהם הם, שמצד אחד י"ל, שכיון שהבן עיר קורא את המגילה, ויש בקריאתו שם של מקרא מגילה, של בר חיובא, אי"כ אולי יכול הבן כרך לצאת בקריאתו, ידי"ח קריאת הלילה שלו.

אוי"ד די"ל, דכיון שלעניין קריאת המגילה של לילה, הבן עיר אינו בר חיובא, לכן אינו יכול להוציאו, מכיון ששני סוגי חיובים הם, זה לקריאת המגילה של יום, וזה לקריאת המגילה של לילה, - והיינו, דאולי לא יועיל מה שיש בקריאתו של הבן עיר, שם של מקרא מגילה של בר חיובא, כיון שבי' הקריאות, של הלילה ושל היום, הווי' ב' חיובים שונים, וכלפי קריאת הלילה שהבן כרך מחוייב בה, אין לקריאת הבן עיר, שם של 'מקרא מגילה' כלל, כיון שהוי מקרא מגילה אחר, וכנ"ל.

ולנה"ל לכאוי י"ל, שבנידון שהבאנו גבי זקן וחולה, שרוצים לצאת ידי"ח תפילת ערבית, עיי' שמיעת חזרת השי"ץ של תפילת מנחה, לאחר פלג המנחה וכנ"ל, י"ל **דלדעת מרן הגר"צ"פ פראנק זצ"ל, הם יכולים לצאת בזה שפיר, בלא שום ספק** (ודלא כדעת מרן הגר"ח"ק שליט"א), כיון שלחיסרון של תרתי דסתרי, הרי לא חש הגר"צ"פ זצ"ל מאיה טעם שהוא, וכל מה שהסתפק הי' רק לעניין מגילה וכנ"ל, אך לעניין לצאת ידי"ח ערבית, עיי' חזרת השי"ץ של מנחה, לכאוי דלדעתו אין להסתפק בזה.

דהא כבר כתב בכעיי"ז הברכ"י יוסף הנ"ל (והוכיח הכי ממשי"כ הרדב"י, שהובא ג"כ במג"א עיי"ש, וג"כ נפסק בהברכ"י במשנ"ב הנ"ל), **דאין בזה שום חיסרון, משום שהברכות כי הדדי נינהו וכנ"ל**, והיינו דתפילת שחרית מנחה וערבית, לא הווי' ג' סוגים נפרדים עד כדי כך, שלא יוכלו לצאת ידי"ח הא', עיי' שמיעת הסוג הב', - ורק במקרא מגילה הסתפק הגר"צ"פ זצ"ל, שמא י"ל דבי' הקריאות הווי' ב' סוגים נפרדים לגמרי, ואי"כ לצאת ידי"ח הא', עיי' שמיעת הסוג הב', ודוי"ק.

[ועי'ע דיש מקום לדון, דיש חילוק בנידון של הגר"צ"פ הנ"ל, בין גוונא שהבן עיר אכתי לא יצא ידי"ח בעצמו, וקורא כעת לעצמו, - ובין גוונא שהבן עיר כבר יצא ידי"ח בעצמו, וכל קריאתו היא רק עבור הבן כרך, שבזה צ"ע גדול יותר, האם יש צד לומר שיוכל להוציאו, אעי"פ דהוי תרתי דסתרי, - אך אכמ"ל בזה].

ניתן לזכות את הרבים ולהגדיל תורה ולהאדירה
ע"י הקלטת תגובות הערות והוספות
בקו 'מים זכים': 02-633-5850
[כיום ישנם כ-60 תלמידי חכמים שליט"א]
המאזינים לתגובות שהתקבלו במערכת]